

Carlo Cantoni

IMMANUEL KANT

SEGON VOLUM

LA FILOSOFIA PRÀCTICA

(MORAL, DRET, POLÍTICA)

EDICIONS ENOANDA

ÍNDEX

PREFACI

CAPÍTOL I

ELS ANTECEDENTS DE LA FILOSOFIA PRÀCTICA I RELIGIOSA DE KANT

CAPÍTOL II

LA FONAMENTACIÓ DE LA METAFÍSICA DELS COSTUMS

- § 1. — Preliminars
- § 2. — Primera part de la *Fonamentació*, del pas de la cognició racional comuna a la cognició filosòfica
- § 3. — La segona part de la *Fonamentació*, el pas de la filosofia moral popular a la *Metafísica dels costums*
- § 4. — La tercera part de la *Fonamentació*: Pas de la *Metafísica dels costums* a la *Crítica de la Raó pràctica*. Demostració de la possibilitat de l'Imperatiu categòric

CAPÍTOL III

LA CRÍTICA DE LA RAÓ PRÀCTICA — I. INTRODUCCIÓ I ANALÍTICA

- § 1. — De la crítica de la Raó pràctica en general
- § 2. — El primer capítol de l'Analítica, els Teoremes de la Llei moral
- § 3. — El segon capítol de l'Analítica, dels objectes de la Raó pràctica
- § 4. — El tercer capítol de l'Analítica, dels Motius de la Raó pràctica pura
- § 5. — Aclariment crític de l'Analítica, la doctrina de la llibertat en la *Raó pràctica*

CAPÍTOL IV

Segueix LA CRÍTICA DE LA RAÓ PRÀCTICA —.LA DIALÈCTICA I EL MÈTODE

- § 1. — El summe Bé i l'Antinòmia única de la Raó pràctica
- § 2. — La primacia de la Raó pràctica i els dos postulats de la immortalitat de l'ànima i de l'existència de Déu
- § 3. — Consideracions sobre els Postulats de la Raó pràctica en general i llur valor
- § 4. — Del Mètode de la Raó pràctica pura

CAPÍTOL V

EXAMEN CRÍTIC DELS PRINCIPIS FONAMENTALS DE L'ÈTICA KANTIANA

CAPÍTOL VI

LA METAFÍSICA DELS COSTUMS I LA FILOSOFIA JURÍDICA I POLÍTICA DE KANT

- § 1. — De la *Metafísica* dels costums en general, i en particular dels Fonaments de la *Doctrina jurídica*
- § 2. — Del dret privat
- § 3. — Del dret públic
 - a) Dret polític
 - b) Dret de gentes i dret cosmopolita
- § 4. — Consideracions generals sobre la filosofia jurídica de Kant

CAPÍTOL VII

LA DOCTRINA DE LA VIRTUT, O SIGUI, DE L'ÈTICA DERIVADA

- § 1. — Introducció general
 - a) Consideracions generals sobre el fonament de la moral
 - b) Concepte de deure moral
 - c) Objectes dels deures morals
 - d) Del concepte de la virtut
- § 2. — La doctrina de la virtut en general. L'Ètica elemental
 - a) Deures envers nosaltres mateixos
 - b) Deures envers els altres
- § 3. — Mètode moral

PREFACI

Aquest segon volum no ha seguit el primer amb la prestesa que m'esperava; però les raons de la publicació no han canviat per la dilació. Estic més convençut que mai de la importància de les doctrines del gran filòsof que m'he decidit a exposar; i els encoratjaments que he rebut, el mateix acolliment favorable que ha tingut el primer volum, tot i que enmig de la profunda indiferència que ara es mostra entre nosaltres envers la filosofia i envers tots els estudis ideals en general, em demostra que aquesta importància no sols és reconeguda per mi sinó per molts altres, i a Itàlia i a altres llocs. Ningú m'ha reprotxat, com succeeix no rarament, d'haver-me'n anat massa enrere, perquè tots els que segueixen el moment present de la ciència, veuen que, reclamant les idees de Kant l'estudi dels seus contemporanis, no s'intenta ressuscitar un mort, sinó que es renova un pensament més viu que mai i a punt per imprimir a l'especulació un impuls eficaç i una direcció saludable.

Per la mateixa raó, ningú es queixarà que m'hagi ocupat amb tanta cura d'un filòsof alemany més que d'un filòsof italià, havent ja entrat Kant en el grup de filòsofs que pertanyen a totes les nacions; perquè el seu sistema no ens dona un pensament accidental i particular d'una estirp o d'un poble concret, sinó que ens revela un corrent, una vena essencial del pensament humà en general. Per això no solament Kant tindrà sempre una gran importància històrica, sinó que una part d'ell romandrà en la filosofia humana, com roman una part de Plató i Aristòtil.

L'estudi de la filosofia teorètica que hem fet en el primer volum haurà pogut persuadir a tothom de la veritat del que afirmem; l'estudi de les altres doctrines kantianes ho confirmarà plenament.

Encara que al nostre temps la filosofia teorètica de Kant hagi atret més que la seva moral i les seves altres doctrines l'atenció i l'estudi dels filòsofs, això no obstant tenen una importància no menor, i en el nostre país, per les raons ja indicades una altra vegada, un major interès.

Aquestes no sols són molt menys conegudes que les cogitacions especulatives, sinó que són oportuníssimes per provocar i suscitar també en el nostre país certes qüestions essencials per a la vida i l'esperit humà, i massa deixades de banda per nosaltres. Vull assenyalar especialment les qüestions religioses que, si foren discutides vivament per nosaltres sota un aspecte i amb una intenció política, van ser i són molt poc estudiades sota l'aspecte serè de la ciència i de la crítica i amb un fi purament ideal; tant que, suprimint l'ensenyament teològic ortodox de les nostres universitats, avui encara no s'ha substituït per cap ensenyament ni racional ni històric de les religions. L'exposició de les doctrines religioses de Kant, per tant, avui encara és molt oportuna a Itàlia, perquè hi podria fer sorgir o reviure estudis d'altíssim interès i que a Alemanya tingueren un desenvolupament tant gran i admirable, tenint justament el punt de partida i l'impuls més gran per a les doctrines de Kant.

Així, si també Itàlia produís en aquest segle treballs notables d'estètica, no hi ha dubte que les labors dels alemanys superen totes els dels altres països per la varietat. Ara bé, si els alemanys foren esperonats al culte d'aquella ciència per alguns wolffians i alhora per Lessing i Winckelmann, Kant fou però el primer que amb la *Crítica del judici* els impulsà a un tractament realment filosòfic i científic del bell. Pel qual em sembla que un coneixement més gran d'aquest llibre encara pot ajudar a Itàlia a l'estudi d'aquella ciència, que avui no és gaire florent entre nosaltres, no essent tampoc objecte d'ensenyament especial en quasi cap de les nostres universitats. Entre les doctrines de Kant, la que avui encara importa més d'exposar és la filosofia moral; perquè, encara que aquesta sigui més coneguda en el nostre país que les altres doctrines assenyalades anteriorment, això no obstant no hi ha estat encara examinada i discutida amb tota l'amplitud i profunditat que mereix. Tots els que admeten l'absolutesa del deure han de reconèixer que Kant no sols ha fet fer un grandíssim progrés a la moral, sinó que fou el primer a fundar-la rigorosament sobre el concepte de deure i a desenvolupar-la com a tal amb un procediment i un mètode científic. Per tant, els seguidors d'aquesta moral, que a parer meu és l'única vertadera, han de dirigir-se a Kant i promoure entre nosaltres l'estudi de la seva doctrina; i jo crec que aquesta ens pot beneficiar molt, no sols en la ciència sinó també en la vida pràctica. En efecte, per parlar primer d'aquesta, és cert que una moral tan rígida i severa, si fos seguida en l'educació de la nostra joventut i en la del poble, no podria més que fer més ferma i vigorosa la consciència del deure. Pel que fa al benefici científic, no ignoro que al

PREFACI

dia d'avui els cultivadors de les ciències morals, sigui quin sigui el principi acollit per ells, no sols han de fer un estudi profund de la psicologia, sinó posseir també un llarg bagatge de coneixements històrics i naturals. Però ni la psicologia ni aquests coneixements variaran mai per si sols per formar un gran filòsof moral i polític si no s'hi afegeix un pensament vigorós i profund que sàpiga captar els principis i posar-los d'acord amb els fets, penetrar tota la matèria i connectar-ne les diferents parts amb un procediment lògic sever. Sense això no podrem tenir un recollidor erudits o uns parafrasejadors elegants, no uns moralistes científics i filòsofs. Ara bé, el que nosaltres admirem especialment en Kant és la connexió rigorosa dels conceptes i la profunditat i noblesa de la síntesi. Per tant, que se'm concedeixi d'expressar l'esperança que un buf de pensament de Kant serveixi per fer més vivaç i més impetuós entre nosaltres el culte de les ciències morals!

Jo ja veia la gran importància de les obres morals de Kant quan escrivia el primer volum, però ara encara em sembla més gran quan segueixo la meua obra. En la filosofia moral certament hi ha menys punts escabrosos per aplanar i menys qüestions obscures i obtuses per aclarir; però també en aquesta els principis fonamentals demanen un examen llarg i profund per ser ben entesos; i en les parts aplicades es presenta després una munió d'idees i de consideracions importants que no han de deixar-se de banda en un treball que es proposi donar-ne un coneixement, en la mesura que sigui possible, de Kant.

Però volent aconseguir això em vaig adonar que un volum sol no era suficient i que en calien altres dos; i en sortiran dos a poca distància l'un de l'altre, cadascun però més breu que l'anterior.

També l'ordre de les diferents parts m'ha sortit diferent del que m'havia proposat primer, i serà el següent:

El segon volum contindrà la *Filosofia pràctica* en sentit estricte. Vull dir la *Filosofia moral* i la *Filosofia jurídico-política*, les quals són exposades per Kant en tres escrits principals.

1^r, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (Fonamentació de la metafísica dels costums), 1785.

2ⁿ, *Kritik der praktischen Vernunft* (Crítica de la raó pràctica), 1788.

3^r, *Die Metaphysik der Sitten*.— *Erster Theil. Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*.— *Zweiter Theil. Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre* (Metafísica dels costums. Primera part: Elements metafísics de la doctrina del dret. Segona part: Elements metafísics de la doctrina de la vida), 1797.

El tercer volum comprendrà en canvi la *Filosofia religiosa*, l'*Estètica* la *Teologia*, i les *Doctrines menors*.

La Filosofia religiosa és exposada principalment en un llibre que Kant publicà el 1793 amb el títol: *Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft* (La religió dins dels límits de la pura raó). L'*Estètica* i la *Teleologia* són exposades en la *Crítica del judici* (*Kritik der Urteilskraft*, 1790).

A més de les obres mencionades, hi ha però altres escrits més breus on Kant toca i aclareix alguns punts de les seves doctrines majors, algunes vegades amb consideracions noves i importants. Per tant, també els hem de tenir en compte; i encara més perquè a Itàlia són coneguts per pocs, perquè, llevat d'un o dos no estan traduïts al francès.

Les doctrines menors no són anomenades així perquè en general tinguin menys importància que les altres, sinó perquè no tingueren un desenvolupament igual en la filosofia de Kant, que no hi consagrà cap dels seus grans escrits, sinó només articles de revista i opuscles ocasionals que després enumerarem al seu temps. La importància d'aquesta exposició està en això especialment, que la major part d'aquests últims escrits també és ignorada per molts cultivadors dels estudis filosòfics.

Preveig fàcilment que no tots aprovaran l'ordre que he fet en els dos últims volums de les doctrines de Kant. Potser alguns, seguint l'opinió expressada per Stadler en el seu bell treball sobre la *Teleologia* de Kant (*Kants Teleologie*, 1874), hauria volgut que jo situés abans la *Crítica del judici* que la *Raó pràctica*, considerant aquella com una mediadora entre aquesta i la *Raó pura*. Però, encara que la meua exposició s'aparti molt, ja sigui tant en la substància com en la forma, de la celebrada per Kuno Fischer, això no obstant he cregut millor d'atendre'm substancialment a l'ordre de les matèries seguit per aquest il·lustre alemany. I en això em sembla haver tingut unes bones raons. En primer lloc, era difícilíssim mantenir un ordre racional. Per parlar només de la *Crítica del judici*, de la qual principalment es fa qüestió, donat que consta de dues parts diferents entre elles, és més, per molts aspectes heterogènies, vull dir l'*Estètica* i de la *Teleologia*, era necessari, en un ordre racional, separar l'obra en dues parts, atribuint després a cadascuna un lloc separat; el que tindria, a més de no pocs inconvenients, desvirtuat el caràcter i la forma històrica i individual del llibre.

Jo crec doncs que, llevat del cas en què dues obres, encara que escrites en diferents temps, això no obstant formin en la ment de l'autor el desenvolupament d'una mateixa doctrina, quasi diria d'un mateix pensament, és preferible, en l'exposició

PREFACI

d'un sistema filosòfic, atènyer-se a l'ordre cronològic, el qual ofereix molts avantatges. Amb aquest criteri jo exposo en el segon volum, just després de la *Fonamentació* i la *Raó pràctica*, les doctrines del dret i de la virtut; perquè, també en el pensament de Kant aquestes segueixen aquelles; en el segon volum, doncs, començaré amb la Filosofia moral i pràctica; perquè encara que el llibre de la *Religió dins dels límits de la pura raó* hagi estat publicat després de la *Crítica del judici*, també crec que almenys en els seus principis essencials, la Filosofia religiosa va ser pensada alhora junt amb la *Raó pràctica* i abans que la *Crítica del judici*, i per altra banda, com sap tothom, la Filosofia religiosa no és més que un desenvolupament de la *Dialèctica de la Raó pràctica*. El mateix Kant, després, en una carta a *Marcus Hertz* del 1789, anomena la *Crítica del judici* l'última part de la seva Filosofia crítica.

Això no obstant, no haurem de passar per alt els nexes que lliguen la *Crítica del judici* tant amb a *Raó pràctica* com amb la *Raó pura*, i en general, amb les altres parts de la filosofia de Kant. En les llargues discussions a les quals sotmetré les principals doctrines de Kant, tindrè sempre en el punt de mira el seu pensament fonamental investigant com es desenvolupa en els múltiples arguments i en els diferents afers considerats, on es mantingui ferm i coherent amb si mateix i on en canvi es relaxi i es contradigui.

Adverteixo que, com en el primer volum, en el segon i en el tercer les meves citacions es refereixen a l'edició de Rosenkranz; però donat que a Itàlia molts es veuen obligats a servir-se de les traduccions franceses, i d'altra banda ara hi ha més edicions originals de les obres de Kant, prefereixo indicar, quan puc, les divisions establertes pel mateix Kant en els seus llibres. Per altra banda, no semblant-me difícil que altres, també només pel procediment de la meva exposició, sàpiguen localitzar on són els passatges de l'autor, he intentat de desviar el mínim possible l'atenció del lector amb les citacions.

CAPÍTOL PRIMER

ELS PRECEDENTS DE LA FILOSOFIA PRÀCTICA I RELIGIOSA DE KANT

1. També en tractar la filosofia pràctica de Kant i les altres doctrines que encara ens manquen, empraré el mateix mètode que en el primer volum. Sempre serà el meu objectiu principal fer conèixer el pensament de Kant en la seva íntima natura, i mostrar, en la mesura que sigui possible, tant la gènesi històrica i psicològica com la lògica. La filosofia, com se sap, no es produeix per una labor merament lògica del pensament, com esdevindria, per exemple, amb una teoria matemàtica, sinó per impulsos subjectius múltiples que depenen de l'indole i les tendències generals del temps i del poble als quals pertany el filòsof, i en última instància del seu mateix caràcter individual i de les vivències de la seva vida.

Aquestes causes subjectives s'encreuen de diferents maneres amb el desenvolupament lògic del pensament, l'ajuden o el desvien, i sovint el porten a resultats molt llunyans als d'aquells als quals amb un procediment perfectament calmat i serè, i per tant únicament lògic, hauria arribat. Per això els temps i la vida real no s'han d'oblidar mai quan s'exposen i es volen explicar les teories d'un filòsof. Llavors es trobarà que un doctrina filosòfica sempre és el resultat de tres raons diferents:

1^a. Dels seus precedents filosòfics i intel·lectius en general, que presenten a una determinada generació una sèrie de problemes per resoldre, derivats justament de les llacunes i de les contradiccions que les filosofies precedents contenen en si, i que les posteriors han de suprimir. Aquesta labor és lògica, i demana i impulsa una tasca essencialment lògica;

2^a. De les condicions subjectives ja indicades anteriorment en les quals es troba el filòsof.

3^a. De la labor lògica, pròpiament dita, en virtut de la qual el filòsof, partint dels precedents filosòfics ja assenyalats, és portat pel seu pensament a la seva doctrina, els filosofemes de la qual seran en part el resultat d'una pura gènesi lògica, i en part el resultat de les condicions subjectives, amb el qual de vegades

tindrem conseqüències contràries a les premisses, i de vegades conseqüències que repugnaven al filòsof, però a les quals és portat, quasi per força, per la lògica, i per últim conseqüències volgudes per les premisses i per les condicions subjectives.

Així, una exposició completa d'un filòsof ens ha de donar una gènesi històrica, psicològica i lògica al mateix temps.

Pel que fa a la gènesi història de la filosofia pràctica de Kant, el tema és menys llarg, encara que potser més difícil que per a la filosofia teorètica. S'ha vist com la Crítica kantiana ha tingut uns precedents importants que ja n'havien traçat el camí. Certament, la *Raó pura* és l'obra d'un geni, però una sèrie de teories filosòfiques i científiques concorrien a fer-la possible i a excitar-la en la seva ment. Les doctrines de la *Raó pràctica* tingueren sens dubte un gran entusiasme en els precedents filosòfics, però va ser un entusiasme més aviat negatiu que positiu. Vull dir que la *Raó pràctica*, més que una derivació d'un precedent filosòfic notable, és la lluita d'una ment contra totes o quasi totes les teories dominants, és una autèntica rebel·lió contra els principis acceptats pràcticament de manera universal. Sorgeix, per tant, impulsada per un esperit alt i noble d'oposició i de reforma, no per evolució lògica.

Però, quina era la filosofia pràctica que dominava a Europa abans de Kant?

2. En exposar les doctrines teorètiques dels precursors de Kant, hem començat per Descartes; però tractant-se de la filosofia pràctica podem començar per temps més propers a Kant, considerant també els moralistes que el precediren, més aviat com a estimuladors més que no pas com els seus autèntics precursors.

La Moral, que va ser cultivada amb tanta amplitud i profunditat pels filòsofs antics, especialment després de Plató o Aristòtil, és bastant deixada de banda per part dels primers filòsofs de l'edat moderna. Descartes era una ment ocupada predominantment per qüestions teorètiques; encara que ell hagués passat una part de la seva vida enmig dels avatars del món, en el tumult dels camps i entre les agitacions de la política i dels negocis, malgrat això la seva passió més gran era la del saber per si mateix, al qual no donava una mira pràctica, sense ocupar-se d'extreure'n regles de conducta o mitjans eficaços per millorar la condició dels homes. Malebranche buscà els principis fonamentals de la moral, però també era més propens als estudis especulatius que als estudis pràctics, i en aquests, excepte en els principis fonamentals, es dirigí a determinar les relacions de la religió amb la ciència i amb la filosofia, més que a donar una

doctrina pròpia a la moralitat. Veiem més interès per qüestions pràctiques en Spinoza, Locke i Leibniz; però cap d'aquests donà un desenvolupament notable a la moral pròpiament dita. Spinoza trobava en la mateixa filosofia teorètica, en l'*amor Dei intellectualis*, el principi o el fonament de la vida moral; per a ell, com per a Sòcrates, la virtut estava en l'autèntica ciència. Leibniz i Locke donaren els fonaments de llur moral, no una autèntica ciència moral. Una de les causes principals per les quals per a Malebranche, per a Locke i per a Leibniz s'havia deixat de banda l'elaborar una autèntica ciència moral estava en el convenciment més o menys clar que, si no els fonaments filosòfics, almenys els preceptes particulars de la moralitat ja es trobaven determinats completament i de manera definitiva en el cristianisme, i que la filosofia no podia, en aquest tema, fer cap modificació essencial. Locke i Leibniz estan d'acord a considerar com a accidents les diverses sectes del cristianisme; ambdós creuen que hi ha un conjunt de doctrines comunes a tots els cristians, independentment de llur fe particular, i que en aquestes doctrines comunes hi ha la part substancial del cristianisme; de manera que les discordances, per les quals poc abans s'havia vessat tanta sang a Europa, eren absolutament vanes o accidentals. Leibniz ens dona més aviat una teologia racional acabada, però no una doctrina racional acabada sobre la religió i la moral.

Però és evident l'immens progrés que s'havia fet en això al final del segle XVII. Mentre que abans de la Reforma un poble i un individu fora de la confessió catòlica romana era considerat fora de la llei i, es diria, de la humanitat, a l'acabar el segle XVII ja era difusa en les ments més elevades la ferma convicció que els pobles i els individus s'havien de respectar igualment i que tenien drets inviolables, independentment de la secta religiosa a la qual pertanyessin. Amb això s'obria el camí, primer a un cristianisme bíblic tolerant i ampli, com el volia Locke, o a un cristianisme racional, com l'entenia Leibniz; i després al racionalisme. I, en efecte, si la raó es fa àrbitre per jutjar quin són els dogmes més essencials del cristianisme o per interpretar-los i reduir-los en llur autèntic sentit, se li reconeix la facultat de formar i desenvolupar una religió i una teologia acabades i independents de qualsevol revelació, és més, superior a aquesta, perquè s'hi donaria el criteri per destriar el vertader del fals.

Aquesta direcció filosòfico-religiosa tingué un desenvolupament viu i eficaç a Anglaterra, abans que en els altres països, produint-hi les doctrines que apareixen en la ciència sota al nom de *deisme anglès*, i que per obra de Herbert de Cherbury i de Hobbes, s'anaren explicant després de diferents maneres per

Locke, Toland, Shaftesbury i altres, i finalment per Dodwel i per Hume. Aquesta escola no combat ni refusa la revelació positiva divina, sinó que va traient-li a poc a poc tot valor per substituir-la per una religió estrictament racional.

De tot aquest moviment deista havia de sorgir fàcilment i desenvolupar-se una ètica natural independent dels dogmes teològics. El mateix Bacon, amb la seva direcció empírica i naturalista, encara que no s'hagi ocupat a fons de la moral, certament havia ajudat a preparar el camí a aquest desenvolupament. Però l'impuls més gran havia de venir, poc després, de Hobbes. Aquest, dirigit principalment a discutir de la naturalesa i origen de la potestat civil, havia però necessàriament de ser portat a examinar també les qüestions fonamentals de l'ètica, i per tant a establir al seu voltant els principis dels quals derivar després les seves doctrines socials i polítiques. I així ho feu, exposant una teoria moral que agità vivament els filòsofs del seu temps. Segons Hobbes, no existeix cap principi absolut i natural de la moralitat i del dret, sinó que l'una i l'altre tenen llur origen en l'estat, depenen i són regulats per la lliure voluntat del sobirà, el qual, sigui qui sigui, té envers els súbdits i en totes les seves funcions socials un poder absolut i il·limitat. Aquesta teoria havia de suscitar molts contradictors; i així, les ments es dirigiren amb ardor cap a les qüestions morals. Herbert, Cudworth i Cumberland estaven d'acord a sostenir l'existència en nosaltres de principis morals absoluts, independents de tota llei positiva i dels quals tota llei positiva treu el seu valor. Però encara que aquesta polèmica havia donat desenvolupament a certes doctrines morals, això no obstant, cap dels filòsofs que hi prengueren part sabé fundar una autèntica ètica científica, una ètica que, reconeixent l'existència de principis racionals, també els sabés fundar i desenvolupar independentment no sols dels dogmes religiosos sinó també de l'autoritat dels antics i dels pressupòsits escolàstics: en definitiva, calia introduir també en la moral aquella independència de pensament unida a un procediment metòdic i ordenat que constitueix l'essència de la reforma cartesiana.

Però tampoc Locke, que en el fons havia acollit aquesta reforma i fins i tot li havia donat un nou impuls i un impuls propi en la filosofia teorètica, sabé fer el mateix per a la moral. La seva doctrina respecte als principis fonamentals d'aquesta és bastant vaga i oscil·lant. Conformant-se en part amb la tendència empírica i sensualista de Bacon i Hobbes, Locke admet per principi que no és possible la obligació, el deure, sense una sanció; establert això, reconeix tres lleis fonamentals com a fonts del

deure; la llei divina, la llei civil i la llei d'estima o de reputació. La primera llei, que té un origen doble, és a dir, tenint un origen natural de la nostra consciència o de la nostra raó i un origen positiu de la revelació, també té una doble sanció, una sanció natural posada en les conseqüències naturals de les nostres accions bones o dolentes, i una sanció supramundana posada en els premis i càstigs que ens són promesos o amenaçats per Déu en una altra vida. La segona llei té la seva sanció en els premis i en els càstigs establerts per ella mateixa per a qui l'observa o la transgredeix. La tercera en l'estima o en el menyspreu que tenen els homes per qui actua bé o malament. Locke donava a aquesta última llei una gran importància; però és fàcil veure com la seva doctrina en el fons és egoista, encara que, certament, essent Locke poc precis a establir els seus principis de moral, no podem en formular un judici segur.

Tampoc no era més satisfactòria la doctrina de Locke sobre el mètode, que volia aplicat a la moral. Ell creia que els conceptes de la moral eren iguals que els conceptes matemàtics *arquetips* per si mateixos, com deia, i per tant que el pensament els podia formar (almenys pel que fa a la unió de diferents elements) regulant-se simplement amb el principi d'identitat. Per això Locke volia que la moral, com la matemàtica, es desenvolupés després amb un procediment deductiu i merament analític. Era tasca de Kant posar a plena llum la insuficiència del principi d'identitat i de l'anàlisi per ambdues ciències. Però, sigui com sigui, es veu per la mateixa pretensió de Locke respecte al mètode moral, que deixava sense resoldre la qüestió sobre el principi i el criteri racional de la moralitat. La seva ciència moral no tenia ni una base ni un desenvolupament científic.

Però l'empresa que Locke no portà a bon port va ser assumida fàcilment per un seguidor de la seva doctrina, per un jove criat per ell, Shaftesbury, nebot del gran canceller que havia estat el protector i l'amic de Locke. Shaftesbury donà a la ciència moral un impuls conforme al seguit per la filosofia, i per tant hi portà una total llibertat de pensament, un mètode racional i científic en el tractament de les qüestions, una direcció experimental psicològica com havia estat iniciada pel mateix Locke en altres parts de la filosofia.

Shaftesbury, com tota l'escola moral que amb ell tingué els seus inicis a Anglaterra, mira de fundar la moralitat sobre un sentit o instint particular que ens empeny a accions desinteressades. Segons Shaftesbury, l'objecte de la virtut consisteix en una harmonia de les accions amb les tendències i els fins naturals de l'actuant, junt amb les tendències i els fins naturals

dels altres éssers; o més específicament, consisteix en l'harmonia entre el nostre bé natural i el dels altres homes, harmonia que suscita un sentiment de complaença, com de cosa bella per si i digna de la nostra admiració. Shaftesbury redueix així el sentiment moral al sentiment estètic, la virtut a un bell moral, i com a tal en determina el valor i la tasca. Els seus successors accepten el principi general de Shaftesbury, però determinen de manera diferent aquest sentit moral: Huchenson i Hume estan d'acord a fundar la moralitat en un principi social, en una tendència natural a buscar el benestar, la felicitat dels altres, també en detriment de la nostra; Schmith també reconeix aquest sentiment natural de benvolença, però vol derivar aquest mateix sentiment i per tant la moralitat de la simpatia que les accions desinteressades i benèfiques vers els altres provoquen en l'ànim dels homes que no n'obtenen cap utilitat, que en són, en definitiva, espectadors imparcials. Finalment, Ferguson intenta posar d'acord els diferents principis reconeixent tres lleis fonamentals i primitives de la voluntat: 1^a, la llei de conservació, segons la qual els homes desitgen allò que els és útil; 2^a, la llei de societat, per la qual els homes també desitgen el benestar dels altres; 3^a, la llei de l'estimació, per la qual els homes desitgen la pròpia excel·lència, la pròpia perfecció: aquestes lleis són, segons el pensament de Ferguson, lleis naturals primitives de la conducta humana, i per tant segons ell és conforme amb la naturalesa humana actuar de manera egoista i desinteressada, així com de manera interessada i noble.

Tota aquesta escola està d'acord en quatre principis: 1^r, admet un fonament natural de l'obrar virtuós, independent de la religió i de les lleis positives; amb aquest principi es contraposa a Hobbes i a certes escoles teològiques; 2ⁿ, posa aquest fonament no en la raó sinó en un sentiment o en un instint, que al final dona el caràcter moral a les nostres accions virtuoses, mentre que la raó ens mostra només el mitjà per arribar a aquell fi; 3^r, l'objecte o el fi d'aquest sentiment sempre és desinteressat, és quelcom independent del nostre interès individual i tan més conforme a aquell sentiment com més gran és aquesta independència; 4^t, el fi al qual ens guia el sentiment o l'instint sempre és un fi humà i natural, i en última instància la felicitat dels altres i l'excel·lència o perfecció nostra que s'adquireix justament amb el tendir i treballar per aquesta felicitat aliena.

No s'ha de creure però que aquesta sigui l'única escola moral que dominava a Anglaterra al final del segle XVII i al principi del segle XVIII. Entre els contemporanis més joves de Locke tenim dos filòsofs que, estant en part d'acord amb una doctrina ense-